

Розділ I.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ НА ЗАКАРПАТТІ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ (1918-1938 РР.)

Болдижар М., Болдижар С.

Ужгородський національний університет

Багатим на події і неоднозначним в оцінках є період Закарпаття (Підкарпатської Русі) між двома світовими війнами, а точніше після закінчення Першої світової війни і розпаду Австро-Угорщини до приєднання краю до Радянського Союзу. Серед проблем історико-правового розвитку Закарпаття в наукових розробках вчених протягом останнього часу серйозне місце посідають питання державності краю. Вони піднімаються в серйозних наукових дослідженнях, науково-популярних статтях і виступах, але особливо багато місця займають в дискусіях, суперечках, які ведуться на рівні буденної свідомості і базуються в основному на емоціях, не підкріплених документами і матеріалами.

Лише протягом останнього часу окремі "гравці в політику" намагаються переконувати населення в тому, що закарпатці в свій час мали свою самостійну незалежну державу - республіку, а тому треба вимагати її знову, інші ж ці ідеї намагаються використати для пришивання закарпатцям ярлика "сепаратистів".

Про що ж свідчить, стосовно проблеми державності на Закарпатті історія, історико-правовий розвиток краю.

У багатьох дослідженнях досить часто ми читаємо про закарпатський народ як політично пасивний, якого ніби-то не цікавили його самовизначення і державність, про відсутність у нього політичних кадрів, чекання якихось "норманів", орієнтації на них і т. д.

Конкретний і глибокий аналіз розвитку історичного процесу та участі в ньому закарпатського люду дає всі підстави робити інші висновки: закарпатсь-

кий народ споконвіків був народом мудрим, виваженим, практично не піддавався на авантюри, провокації, поспішні дії. Навіть в умовах важкого лихоліття, перебуваючи в залежності від чужоземних держав, він умів орієнтуватися на "своїх" і "чужих", вибирати менше зло із кількох існуючих і можливих.

Саме такі характеристики і особливості народу сприяли тому, що в колись "богом забутому краї" не було якихось серйозних соціально-політичних катаклізмів, народ зберіг себе, зумів вижити, а коли створювалися відповідні для цього умови - боровся не лише за свою національність, але й за свою державність.

Які ж етапи на цьому тернистому шляху варто відзначити?

Перш за все, з нашої точки зору, однією із серйозних спроб заявити про себе, самовизначитися у складній соціально-політичній ситуації були події революції першої половини XIX ст. Взагалі, всі конкретні спроби самовизначення і державності Закарпаття пов'язані із серйозними, відомими політично-кризовими подіями в Європі і в світі. Характерно, що в цей час закарпатські русини прагнули до самовизначення разом із такими ж пригніченими галицькими та буковинськими русинами. А Добрянський вів з їх представниками переговори, але досить скоро переконався, що цісарська влада категорично проти такого об'єднання і самовизначення [1].

Все ж правителі Габсбурзької монархії змушені були піти на деякі поступки русинам. Віденський уряд реорганізував угорську частину імперії, поділив її на п'ять військових округів, кожен з яких в

◆ свою чергу ділився на цивільні округи. Так, до Кошицького військового округу входив Ужгородський цивільний округ, який охоплював комітати - Унг, Берег, Угоча і Мараморш, фактичним керівником якого був А. Добрянський, який вважав Ужгородський округ основою майбутнього Руського округу, де могла бути здійснена політика національної автономії.

У цьому окрузі стала запроваджуватися руська мова, на посади дрібних урядовців призначалися представники місцевих русинів і т. д.

На жаль, уже в березні 1850 року округ було скасовано, але з цього часу все частіше про русинів стали говорити як про національність, про народ, все більше стали проявлятися підвалини національного відродження русинів, особливо в культурній галузі.

Другим важливим етапом у визначенні самобутності та державності Закарпаття були події, пов'язані із закінченням Першої світової війни та розпадом Австро-Угорщини. На уламках колишньої багатонаціональної імперії утворювалися самостійні держави. Свою майбутню долю вирішувало також населення Закарпаття. Для розвитку краю існувало кілька альтернативних шляхів: утворити самостійну державу, бути всією територією включеним до складу однієї із сусідніх держав - Румунії, Угорщини, Чехословаччини чи Польщі. Не відпадало й питання об'єднання із Україною, рух за таке воз'єднання, особливо у південно-східному Закарпатті, був досить масовим.

Як же розвивалися події у цей час, яку з альтернатив обрав для себе народ Закарпаття і його громадсько-політичні організації та лідери?

Найкращим, ідеальним з точки зору теорії та й практики самовизначення для будь-якого народу є постановка питання про самостійну державу. Чи була прийнята ідея самостійної держави як найвищого державно-правового статусу на Закарпатті після Першої світової війни? Аж ніяк. Жодна із громадсько-політичних організацій, жоден із форумів-зібрань, які проводилися у той час, жоден із серйозних політичних лідерів на Закарпатті питання про самостійну державу не ставили!

В такому плані питання стояло лише на американському континенті. Американська рада русинів як представниця майже півмільйона емігрантів на конгресі в липні 1918 р. в м. Гомстеді прийняла таку резолюцію про долю краю:

1. щоб русини дістали повну незалежність (окрему державу - авт.);

2. коли б то було неможливо, з'єднатися зі своїми братами в Галичині й Буковині;

3. а коли б це було неможливо, дістати автономію [2].

На Закарпатті ж питання стояло односторонньо: лише автономія краю в складі однієї із сильних сусідніх держав. Так, на перших порах політичні лідери погодилися із законом ч. 10 угорського парламенту про залишення Закарпаття в складі буржуазної Угорщини на широких автономних правах із назвою "Руська Країна"; Хустські збори 21 січня 1919 року прийняли рішення про воз'єднання з Соборною Україною, просячи, щоб "нова держава узгляднила окремішнє положення угорських русинів", а уже з початку 1919 р., після рішення плебісциту на американському континенті про входження Закарпаття до складу Чехословаччини, більшість Народних Рад Закарпаття переорієнтувалися на ЧСР, в результаті чого 8 травня 1919 р. об'єднана Центральна руська Народна Рада прийняла рішення про входження Закарпаття до складу Чехословаччини на широких автономних правах. На Чехословаччину переорієнтувалися більшість політичних лідерів краю, в тому числі й один із найбільш проукраїнських - М. Брашайко. Цікавою з цього приводу є телеграма, яку надіслав М. Брашайко від імені Хустської Народної Ради 16 червня 1920 р. міністру закордонних справ Чехословаччини Е. Бенешу з подякою за "освобожденіє мараморської руської землі" і просив, щоб міністр домагався приєднання до республіки Мараморш-Сегета та його околиці (телеграма знаходиться в Центральному архіві м. Прага).

Населення краю, підтримуючи рішення Народних Рад, без болю і протестів стало громадянами Чехословацької Республіки.

Отже, ніколи і ніким на Закарпатті в перші роки після Першої світової війни

не ставилося питання про самостійну незалежну державу.

Незважаючи на це, проблема незалежної держави активно "експлуатується" й деякими сучасними представниками різних політичних напрямів. Причому, для підкріплення своїх претензій на правоту, використовують окремі місця-цитати, особливо із деяких переговорів та рішень на американському континенті.

Дійсно, під час переговорів у жовтні 1918 року Жатковича із Масариком про можливість входження Підкарпатської Русі до Чехословаччини, Масарик заявив: "Якщо русини вирішать приєднатися до Чехословаччини, вони становитимуть окремий штат". Дослівний переклад слова "штат" означає державу. Але Масарик у розмові із Жатковичем мав на увазі надання русинам широкої автономії, а не прийняття їх у статусі на правах самостійної держави у державі. Широка автономія забезпечувала Закарпаттю серйозні елементи державності, а не повного статусу держави.

Чи свідчила практична відмова народу Закарпаття від утворення самостійної держави у той час про його політичну незрілість, пасивність, недержавницький менталітет?

З нашої точки зору — аж ніяк. Навпаки, така поведінка закарпатців і їх лідерів свідчила про їхню народну мудрість, розуміння ними того, що в тих умовах створення самостійної держави без якогось серйозного протекторату — справа нереальна, авантюра, яка може привести до повної втрати самовизначення і елементів державності.

Орієнтація на автономію у складі однієї із новоутворених держав давала можливість зберегти себе як народ, зберегти свою культуру, самобутність і далі боротися за краще майбутнє.

Рішення ввійти на автономних правах до складу однієї з найдемократичніших держав світу було найкращим виходом для Закарпаття того часу.

Правда, у цей складний неоднозначний час в історико-правовому полі Закарпаття було й таке унікальне явище як Гуцульська республіка в с. Ясіня (кінець 1918 - початок 1919 рр.). Але хіба нормальний науковець чи політик може серйозно говорити про неї як про держа-

ву з усіма впливаючими висновками, незважаючи на унікальність явища?

У чому ж суть цієї унікальності?

Одним із наслідків закінчення Першої світової війни був розпад Австро-Угорської імперії, на місці якої утворився цілий ряд самостійних незалежних держав - Румунія, Угорщина, Югославія, Польща та Чехословаччина. Ці події торкнулися й Закарпаття, яке тривалий час входило до складу Угорського королівства. В ряді країн, в тому числі і на Закарпатті, активізувався революційний рух. Народні маси частини краю виступали за возз'єднання з Україною.

Однак, у цих складних умовах уряди країн, які безпосередньо межували із Закарпаттям стали все більше проявляти до нього інтерес, прагнучи включити його до складу своїх держав.

З допомогою певних політичних сил, перш за все частини світської інтелігенції та уніатського духовенства, формувалася громадська думка про спільні інтереси Закарпаття і Угорщини, вироблялися плани залишити його в складі "тисячолітньої святостефанівської держави". Щоб обманути народні маси, уряд буржуазної Угорщини вирішив надати Закарпаттю статус автономної одиниці під назвою Руська Країна на чолі з окремим міністром Орестом Сабовим. У той же час посилений інтерес до цієї території стала проявляти також Чехословаччина.

Поки західні сусідні країни, перш за все Угорщина і Чехословаччина, плели політичні інтриги навколо Закарпаття, на сході краю відбувалися цікаві події, які заслуговують особливої уваги. Маємо на увазі виникнення в селі Ясіня Гуцульської республіки, про діяльність якої нам поки що відомо дуже мало; ті ж матеріали, які друкувалися про неї, мають суперечливий, а іноді прямо протилежний характер.

Слід зазначити, що політичний вплив на розгортання подій в регіоні мало революційне піднесення в сусідніх галицьких областях, з якими, з ряду певних об'єктивних обставин, жителі Ясіня та навколишніх населених пунктів підтримували постійні зв'язки.

Ідея створення республіки виникла в принципі стихійно. Справа в тому, що після повернення в село колишніх солда-

тів австро-угорської армії почали створюватися організовані загони міліції для захисту від свавілля угорської влади і солдатів, які жорстоко знущалися над місцевим населенням. Першим комендантом утворених загонів міліції був обраний Степан Ключурак, який теж повернувся з фронту. Перш за все міліція роззброїла угорських жандармів і вислала їх за межі села. Добре розуміючи, що угорські власті будуть вживати контрзаходів проти таких дій народних міліціонерів, було вирішено скликати народне віче жителів Ясіня та бажаючих з інших сіл.

8 листопада 1918 року відбулися загальні збори населення, на яких вироблялася тактика дій на найближчий час. З основною доповіддю на зборах виступив С. Ключурак, який піддав гострій критиці багаторічну діяльність угорських поневолювачів, їхню політику мадяризації українського населення. Закликаючи до боротьби за свободу від іноземного гніту, він заявив: "На нашій землі хочемо бути єдиними господарями, на що маємо повне право".

Інші виступаючі М. Сабадюк, В.Климуш, І. Марусяк-Кудьмич закликали негайно відокремитися від Мадярщини і шукати зв'язків з Галичиною, посилати дітей у школу, оскільки надалі навчання в них буде проводитись тільки на українській мові і т.д.

На цих же зборах було обрано регіональну Раду з 42 чоловік та її головну управу в складі 10 чоловік. До неї ввійшли: С. Ключурак, Д. Іванюк, М. Сабадюк, Ю. Гафіяк, С. Ключурак (старший), І. Ластовицький, В. Климуш та інші. Із членів обраної Ради були сформовані різні комісії, які очолювалися членами Головної управи. На цих же зборах було проголошено Гуцульську Українську Республіку.

За дорученням загальних зборів С.Ключурак та І. Климуш поїхали до Станіслава, щоб передати рішення про возз'єднання Закарпаття із Західноукраїнської Народною Республікою. Слід зазначити, що делегація від Гуцульської Республіки перевищила свої повноваження, оскільки стала діяти від імені всього Закарпаття, а таких доручень їй ніхто не давав.

Угорське населення села Ясіня було незадоволене такими діями українців і на

знак протесту запросило в село з Рахова військо для наведення порядку. 22 грудня 1918 року до Ясіня прибуло близько 600 угорських солдат на чолі з 20 офіцерами, щоб роззброїти міліцію та заарештувати всіх членів обраної Ради. З прибуттям угорських солдатів в Ясіня та в інших селах почався терор проти українського населення, стали відновлюватися старі порядки. Все це викликало активну протидію гуцулів, які під керівництвом членів Ради стали нелегально озброюватися і готуватися до боротьби з окупантами.

Вибух народного гніву стався на другий день Різдвяних свят, тобто 8 січня 1919 року, коли завдяки рішучим діям озброєних гуцулів 504 угорські солдати і офіцери, в тому числі й полковник, були взяті в полон.

З цього часу знову вся повнота влади перейшла до рук Ради. Повторно були зроблені спроби встановити зв'язки із УНР з метою контактування і спільних дій. Але друга делегація, яка побувала в Станіславі, доповіла, що становище уряду там нестабільне і допомоги з Галичини не буде. Було вирішено діяти своїми силами. Слід зазначити, що народне ополчення в Ясінях у цей час склало уже понад 300 озброєних міліціонерів, командування яких заявило, що буде всіма силами обороняти Раду як єдиний, законний орган Гуцульської Республіки.

Більше того, секції, які були сформовані при Раді, стали працювати досить активно. Так, секція пропаганди надрукувала кілька цікавих листівок, у яких однозначно ставилося питання про возз'єднання з Україною, викривалася загарбницька політика угорських властей. Так, велика за обсягом листівка від 10 січня 1919 року закінчувалася словами: "Хай живе один великий український народ від Тиси аж по Чорне море і гори Кавказу. Хай живе і пишається наша велика однопільна Українська Республіка". Хоча зміст, що, як і в інших листівках, більше виражав бажання, ніж реальні можливості, все ж прагнення до України у цих складних умовах можна оцінювати як позитивне.

Українська Народна Рада в Ясінях вирішила всіх полонених угорських солдатів відпустити під обіцянку, що вони ніколи більше не будуть боротися проти

українців. Цей факт з боку керівництва Ради можна оцінити як гуманний, тим більше, що ніхто з полонених не постраждав ні фізично, ні морально.

У цей час уже активно висувалася ідея скликання Всекарпатського з'їзду представників для вирішення питання про майбутнє краю. Цю ідею повністю підтримала Рада Гуцульської Республіки. Цікаво зазначити, що в роботі Хустських зборів 21 січня 1919 року брали участь 8 представників Гуцульської Республіки, які одностайно голосували за возз'єднання Закарпаття з Соборною Україною.

У керівництва цієї республіки були плани поширити владу на навколишні регіони аж до Мараморощ-Сигета, але дальші політичні події на Закарпатті перешкодили їх здійсненню. Під час окупації східної частини Закарпаття військами боярської Румунії діяльність Гуцульської Республіки значно ускладнилася, а після включення краю до буржуазної Чехословаччини вона взагалі припинила своє існування і фактично була заборонена. Окремі її керівники продовжували активну політичну діяльність. Це, насамперед, С. Клочурак, брати Климпуші: перший з них був міністром в уряді А. Волошина, а Д. Климпуш - комендантом Карпатської Січі.

Оцінюючи місце і роль Гуцульської Республіки в історії Закарпаття, можна констатувати, що революційний порив українського населення на сході краю за розрив з Угорщиною та возз'єднання з Україною мав позитивне значення, став окремою ланкою в єдиному ланцюзі революційної боротьби, яка велася тут. Однак, ізольована в силу певних об'єктивних причин від інших революційних регіонів, залишаючись практично республікою-селом, вона була приречена на загибель.

Оцінюючи роль Гуцульської Республіки у визначенні державно-правового статусу нашого краю варто відзначити, що це регіональне державоподібне утворення, як і населення південно-східної частини Закарпаття, вбачало можливість його розвитку в єдності з Україною, державна цілісність якої в той час, на жаль, була не визначеною.

Протягом 20-30-х років населення вело боротьбу за реалізацію на практиці

рішень Сен-Жерменської конференції по наданню краю широкої автономії. І у цій боротьбі протягом досить тривалого часу проявилася мудрість населення Закарпаття: вона велася в основному цивілізованими, хоча й принциповими методами, без кровопролиття, толерантно, з розумінням необхідності об'єднання всіх політичних сил, людей різних професій, віросповідань, орієнтацій і т.д.

Тільки така боротьба могла привести до того, що в кінці 30-х років центральний уряд став крок за кроком реалізовувати основні положення автономії.

У кінці 1938 - на початку 1939 року були створені перші автономні уряди Підкарпатської Русі, прийнятий Конституційний закон Чехословацького парламенту про Підкарпатську Русь, оголошені вибори до Союму Підкарпатської Русі і т. д. Нарешті, у середині березня 1939 року було проголошено незалежну державу - Карпатську Україну.

Невипадково якраз цей невеликий відрізок часу найбільше привертає і привертає увагу дослідників [3]. На жаль, при дослідженні вищезгаданих та й інших подій допущено найбільше фальсифікацій, перекручень, неточностей, емоційності і т.д. Не вдаючись до аналізу різних точок зору (кожен має право на свою думку), поспробуємо зробити свої висновки з приводу цих суттєвих в історії нашого краю подій.

Невірним, науково-юридично неграмотним є твердження багатьох авторів про те, що перший автономний уряд на чолі з А. Бродієм був урядом Карпатської України і розглядають його як один із етапів на шляху до самостійної держави.

Справа в тому, що Закарпаття залишалося в державно-правовому полі Чехословаччини під конституційною назвою Підкарпатська Русь. Ні за своїм складом, ні за представництвом, ні за змістом діяльності цей уряд не був карпатоукраїнським: до його складу входили дві третини русофілів, він представляв русофільський напрям, за змістом діяльності його можна назвати протоугорським (діяльність за повернення Закарпаття до складу Угорщини, сам прем'єр був агентом Угорщини під псевдонімом Берталон і т.д.).

Не був урядом Карпатської України також другий автономний уряд Підка-

рпатської Русі, хоча в ньому переважали представники українського напрямку: члени уряду давали клятву на вірність Чехословаччині, не змінилось державно-правове поле автономії тощо.

Правда, після переїзду уряду до Хуста почалася досить бурхлива діяльність, у тому числі й проукраїнського характеру. Якщо на перших порах автономний уряд цілком задовольняла широка автономія Підкарпатської Русі в складі Чехословаччини, то після наводнення краю галицькими емігрантами та виходу на арену політичної боротьби молодих закарпатських націоналістів все частіше почало ставитися питання про те, що Закарпаття в деяких конкретних історичних умовах повинно стати центром об'єднання всіх українських земель. Це було однією з причин того, що все частіше і настирливіше ставилося питання про зміну назви автономії.

Хоча представники “українського” напрямку в розмові між собою вживали назву “Карпатська Україна”, офіційною, конституційною назвою для цієї території залишалася “Підкарпатська Русь”.

Справу про перейменування назви автономії на “Карпатська Україна” знову було поставлено під час прийняття 22 листопада 1938 року на засіданні парламенту ЧСР закону про Підкарпатську Русь. Але проти цього, як згадував Ю.Ревай у виступі по чехословацькому радіо, категорично виступили чехословацькі парламентарії, і це питання було відкладено аж до його вирішення на обраному закарпатським народом Соймі Підкарпатської Русі [4].

Незважаючи на це, скориставшись нестабільністю Чехословаччини, А.Волошин у грудні 1938 року розпустив земський уряд у Хусті і дозволив своїм рішенням поряд із назвою “Підкарпатська Русь” паралельно вживати й назву “Карпатська Україна” [5]. До речі, це було неконституційне рішення, тому що питання зміни назви території не входило до компетенції автономного уряду.

Не дивлячись на це, поступово нова назва все частіше вживається не паралельно, а як єдина, навіть у офіційних документах.

Далі на основі конституційного закону від 22 листопада 1938 року почала-

ся підготовка до виборів Сойму Підкарпатської Русі (у законі вжита саме ця назва - Конституційний закон Підкарпатської Русі. Число 328, у ньому жодного разу не вживається назва Карпатська Україна).

Через це, коли у дослідженнях зустрічається назва Карпатська Україна, закономірно виникає питання, що це: науково-юридична неграмотність чи прояв буденної емоційності.

До речі, вибори до Сойму Підкарпатської Русі теж проводилися за законодавством Чехословаччини та вищеназваного Конституційного Закону Підкарпатської Русі ч. 328 на основі “загального, безпосереднього тайного голосування згідно з принципом пропорційного представництва” [6].

У результаті виборів, про які написано дуже багато, було обрано орган представницької влади автономної Підкарпатської Русі, який мав право установлювати “дефінітивну назву автономної території південнокарпатських русинів”, “урядову мову та мову навчання на території Підкарпатської Русі” тощо. Такі функції парламенту автономної території у складі Чехословаччини були визначені як Конституцією країни (внутрішнім правом), так і Сен-Жерменським договором (міжнародним правом).

Вибори, які відбулися 12 лютого 1939 року, пройшли на задовільному рівні, обрали Сойм Підкарпатської Русі, який мав займатися багатограним життям краю, і його депутати чекали першого засідання.

Про справжню державу на Закарпатті в правовому розумінні можна говорити хіба що маючи на увазі Карпатську Україну, але, з нашої точки зору, лише на етапі проголошення. Цілком справедливо про це унікальне явище в історико-правовому відношенні більшість дослідників і політиків все частіше говорять як про велич і горе.

Не вдаючись в деталізацію подій Карпатської України, повністю підтримуємо дуже розумні і виважені слова учасника тих подій, толерантної людини М.Бандусяка: “Маю велике прохання до істориків, краєзнавців, публіцистів: слід більш критично оцінювати події, пов'язані з історією Карпатської України, не пере-

більшувати кількість жертв, не приховувати помилок й недоліки, не продовжувати тривалості строку спротиву, не приписувати заслуги тим, які їх не мають” [7].

До цього всього варто би додати таке: не вірно також писати про Карпатську Україну як республіку Підкарпатська Русь, а про А. Волошина як про президента Підкарпатської Русі, бо це не відповідає, принаймні, загальноприйнятим нормативно-правовим актам.

Чекає глибшого дослідження й така форма державності, якою була Закарпатська Україна. Це цікава, специфічна форма територіально-політичного устрою

перехідного періоду з наявними органами влади і управління, зі своїми правоохоронними органами, судовою системою та іншими елементами державності, на жаль, стала останнім її різновидом в історико-правовому полі нашого краю.

Таким чином, не дивлячись на наявність досить великої кількості публікацій українських (в т.ч. закарпатських), чеських, словацьких та діаспорних дослідників, проблема глибокого вивчення суті державно-правового статусу Закарпаття (Підкарпатської Русі) в складі Чехословаччини між двома світовими війнами й надалі залишається актуальною.

1. Детальніше про це див. у монографії: Магочій П.Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь. — Ужгород, 1994. -С. 33-34.

2. Болдижар М. Закарпаття між двома світовими війнами. - Ужгород, 1996.-С. 8.

3. Болдижар М. Закарпаття між двома світовими війнами. — Ужгород, 1996; Краю мій рідний - Ужгород, 1998; Закарпаття між двома світовими війнами. Факти, події, люди, оцінки. - Ужгород, 2001.

4. Стерчо П. Карпато-Українська держава. — Торонто, 1965; Росоха С. Сойм Карпатської України. - Львів, 1991; Клочурак С. До волі (Спомини). - Нью-Йорк; 1978; Химинець Ю. Закарпаття — земля Української держави. - Ужгород, 1991; Шандор В Закарпаття, історично-правний нарис ІХ ст.- 1920. - Нью-Йорк, 1992; Магочій П.Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь. -Ужгород, 1994;

Дослідження інших авторів наведені в списку використаної літератури.

5. Болдижар М. Краю мій рідний. - Ужгород, 1998. — С. 136.

6. Болдижар М. Наука вимагає правди. — Ужгород, 1994. — С. 26.

7. Стерчо П. Карпато-Українська держава. — Торонто, 1965. — С. 235.

8. Газ "Срібна земля. - Фест". — 1999. — 22-28 липня.

АННОТАЦІЯ

В публикации анализируются основные этапы развития государственности на Закарпатье в период между двумя мировыми войнами.

Отдельное внимание обращается на особенности деятельности первого и второго автономных правительств, на правовые аспекты возникновения и деятельности Карпатской Украины.

SUMMARY

The main stages of state building process in Transcarpathia in the period between two world wars are analyzed.

The main attention is paid to the peculiarities of activity of the first and the second governments of autonomy and to the legal aspects of creation and functioning of Carpataska Ukraine.